

De nya lärosätenas roll i kunskapsekonomin

De 16 nya universiteten och högskolorna står för knappt 40 % av den högre utbildningen i Sverige – men man får bara dela på 10 % av forskningsanslaget. Denna skevhet är oförenlig med den samsyn som nu finns om att i högre grad integrera forskning och utbildning i kompletta miljöer och är även helt ologisk med tanke på den högkvalitativa verksamhet som bedrivs vid dessa lärosäten och de behov som finns i samhället.

I den kommande forsknings- och innovationspolitiska propositionen måste landets nya lärosäten få ökade möjligheter att i högre utsträckning bedriva såväl högkvalitativ forskning som högkvalitativ utbildning. Vidare måste kunskaps- och kompetensutveckling för redan yrkesverksamma akademiker ges högre prioritet vid lärosätena.

KK-stiftelsen finansierar forskning och utbildning på avancerad nivå vid de fyra nya universiteten och högskolorna.

För sju av dessa 16 lärosäten är KK-stiftelsen den största eller den näst största externa forskningsfinansiären – vid tre av lärosätena utgör stiftelsens finansiering en summa som motsvarar 50 % det forskningsanslag staten ger. Detta är ett oproportionerligt stort åtagande för en finansiär med en i stadgarna mycket tydligt definierad och begränsad uppgift. KK-stiftelsen ska vara en aktör som bidrar med finansiering för en viss sorts verksamhet – med näringslivet samproducerad forskning och utbildning. Det har aldrig varit meningen att stiftelsen ska verka som en för staten ställföreträdande huvudman för de aktuella lärosätena.

Vid de nya lärosätena är utbildning inom humaniora och samhällsvetenskap dominerande – och det är också till dessa områden det allra mesta av de statliga forskningsresurserna går när man räknar på den totala forskningsfinansieringen per lärosäte. Kravet på forskningsanknytning för de områden där de nya lärosätena har sin utbildningstyngd – sjuksköterskor, socionomer, lärare och ekonomer – ger som en konsekvens denna fördelning snarare än att det är ett strategiskt val.

Forskningsmiljöer inom teknik och naturvetenskap med näringslivsanknytning finansieras därför oftast med stor extern tyngd. Om lärosätet självt skulle lägga sina begränsade fakultetsmedel vid de näringslivsrelevanta miljöerna innebär det att forskningsintensiteten inom de områden där det mesta av utbildningen finns blir ännu lägre – vilket inte är eftersträvänsvärt. På detta sätt cementeras en närmast fullständig uppdelning mellan utbildningsprofilering och forskningsprofilering vid de nya lärosätena.

Ett stort problem, som är generellt för alla lärosäten i landet, är att utbildningen ses som ett "verk" inom myndigheterna – något som måste göras vid sidan av den prioriterade forskningen. Utöver denna stämpling till andra klassens status för utbildningen missar vi i Sverige också att uppmuntra lärosätena att ta ett ansvar för "det livslånga lärandet" på kvalificerad nivå – som bygger på en grundutbildning och förvärvade kunskaper. Den stora kompetensutvecklingspotential för yrkesverksamma inom näringslivet, som ofta jobbar vid företag som samverkar med forskningsmiljöerna vid lärosätena, går förlorad. Sverige är i detta avseende långt efter andra länder, som USA, där utbildningen generellt ses som lärosätenas huvudsakliga produkt och där kortare och flexibla utbildningar för yrkesverksamma är ett av tre huvudsakliga erbjudanden - vid sidan av längre utbildningsprogram och forskning.

I debatten framkommer vidare ofta att forskningsresurserna sprids för brett. Detta är dock en seglivad myt, vilket även den för forskning och högre utbildning ansvariga statssekreteraren Karin Röding nyligen poängterade. Vi har redan beskrivit hur lite forskningsmedel som går till de lärosäten som står för en betydande del av utbildningen. I den bibliometriska analys som genomförts på KK-stiftelsens uppdrag kan konstateras att bra forskning sker vid nya lärosäten liksom vid äldre, även om volymerna är mindre vid de nya – i linje med lägre relativa anslagsvolym. I samma studie konstateras även att det bedrivs mindre bra forskning runtom i landet – volymmässigt klart mest vid de äldre lärosätena. Det är också klarlagt att forskningen i flera fall är bättre vid nya lärosäten inom starka profilområden. I en jämförande studie är t.ex. Jönköping University helt enkelt bättre på forskning, mätt i prestation per forskare, än flera äldre lärosäten. Dessutom är de miljöer som är framgångsrika hos KK-stiftelsen även det hos andra finansiärer – exempelvis, Vetenskapsrådet, SSF, EU (Horizon 2020) och Vinnova. Vi noterar även att Örebro universitet nyligen, av Times Higher, rankades på plats 63 bland världens bästa unga lärosäten under 50 år. Med denna placering är Örebro inte bara nästan ikapp Linköpings universitet (som i Sverige räknas som "gammalt"!) utan man finns även med på en topplista på lärosäten som klättrar oerhört snabbt på "traditionella" rankinglistor utifrån deras entreprenöriella förmåga och avsaknad av föråldrade, och begränsande, strukturer.

Det råder ingen tvekan om att en ökning av forskningsmedel till de nya lärosätena är såväl helt befogad som fullständigt nödvändig. Ett större basanslag för de nya lärosätena, i kombination med en förändrad syn på högre utbildning och kopplingen till forskningen och det livslånga lärandet, måste prioriteras. Kompetensutveckling för yrkesverksamma akademiker bör snarare ses som lärosätenas egentliga tredje uppgift – samverkan bör inte ses som en uppgift utan ett sätt att ta sig an alla huvuduppgifterna. Den tid är förbi då forskning och utbildning endast var en fråga för den egna sektorn. Det är en mycket avgörande fråga för Sveriges utveckling i stort!

Madelene Sandström, vd KK-stiftelsen